

Emile Claus, schilder van het licht

Emile Claus, *Koeien bij het oversteken van de Leie*
© [Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Brussel]

CHRISTINE BUYLE

Emile Claus beklijft. Hij schildert het platteland en de mensen die er werken. Zijn schilderijen overstijgen het louter anekdotische. Zij weken herinneringen los. Ervaringen uit de echokamer van ons verleden krijgen ineens weer vorm. Ze zijn geen valse schimmen meer, bestoft en bedekt met spinrag. In een flits zijn ze er weer, in al hun zintuiglijke helderheid. Net als bij Marcel Proust, die ineens zijn kinderjaren herbeleeft wanneer hij achteloos in een koekje bijt dat in een thee is gesopt. Het vergaat ons net eender, wanneer wij voor de schilderijen van Emile Claus staan. Neem nu zijn *Koeien bij het oversteken van de Leie* (1899), een schilderij dat in het Museum voor Schone Kunsten in Brussel hangt en waarvan verschillende versies bestaan. Claus liet zich namelijk wel eens vermurwen om op bestelling één van zijn eigen schilderijen na te schilderen. We zien een kudde die door een rivier waadt. De vacht

van de koeien is zichtbaar onder het wateroppervlak. Drie jongens in een sloepje passen op de dieren. Op hun verhitte gezicht straalt een gezonde blos. Dit tafereel smaakt naar vroeger, naar de romans van Ernest Claes. Maar dan ineens gebeurt het: de hitte wordt tastbaar en er steekt een briesje op. We weten heel precies hoe koel het water is. Want voor we er erg in hebben, zijn we naar onze eigen kinderjaren gekatapulteerd. Het is zomer. We spelevaren op een meer en laten onze handen in het water drijven.

Het vermogen van Emile Claus om de toeschouwer van het concreet-verhalende naar een algemeen en universeel plan op te tillen, is wellicht de sleutel om de emoties die sommige van zijn schilderijen opwekken te verklaren. Ik heb op de retrospectieve in Oostende lang voor zijn *Olmen langs het kanaal* gezeten (1904). Waarom vervulde dit werk mij met een lichte weemoed? Is het de herinnering aan fietstochtjes langs de Schelde, die ik als kind in gezinsverband maakte? Misschien, maar er is meer. Het schilderij plaatst je letterlijk in de schaduw. Alleen tussen de olmen is er nog een streepje zon. De avond valt. Voor ik het weet, zit ik in de tuin, mijn tuin. De zomer loopt ten einde. Dra komt de herfst. De winter. De maartse buien en aprilse grillen. Ik verschuif mijn

zetel en probeer de ondergaande zon op mijn gezicht te vangen. Vruchteloos.

Emile Claus werd lang beschouwd als een schilder die niet met zijn tijd meekon, die tot in de jaren twintig hardnekkig bleef vastklampen aan een stijl waarin hij op het einde van de negentiende eeuw hoge toppen scheerde. Hij gold als de tegenpool van de nieuwlichters, de expressionisten. Maar de retrospectieve in Oostende werpt een ander licht op de positie van deze kunstenaar. Johan De Smet, een jong kunsthistoricus die een doctoraat over Claus voorbereidde en de tentoonstelling samenstelde, wijst op een wederzijdse belangstelling tussen Claus en de expressionisten. "De expressionisten beschouwden hem niet als hun tegenpool. Integendeel, het was *bon ton* dat kunstenaars als Rik Wouters en Frits van den Berghe zich in hun beginperiode door Claus lieten beïnvloeden."

De retrospectieve in Oostende laat geen twijfel: Claus was al vroeg gefascineerd door licht. Hij probeert het tegenlicht te vangen in *Opkomst van de maan*, een schilderij met de poëtische kracht van de *Melopee* van Van Ostayen. Later gaat hij te rade bij de impressionisten en zet hij stipjes zoals de pointillisten

(of divisionisten). In *Het lichten van de fnuiken* (1893) laat hij zelfs delen van het doek onbeschilderd. Hij slaagt erin het Leie-oppervlak haast tastbaar weer te geven door golfjes te penselen in heldere paarse en groene penseeltoetsen, met witte accenten. Door optische menging worden deze kleuren getransformeerd tot koel en helder water.

Deze overzichtstentoonstelling biedt een bijzondere dimensie voor wie wil doorgronden hoe je licht kunt vangen in verf. Claus was er een grootmeester in. Hij werd met de jaren steeds bedreven. *De vlasoogst* (1904) is niet alleen een lust voor het oog, maar ook een boeiende les voor elke leerling-schilder. Er is hier niet alleen aan de orde hoe je licht schildert, welke kleur schaduw heeft, hoe je de gloed van de ondergaande zon in een bewolkte hemel weergeeft. Claus beheerst dit alles terdege. Maar zijn meesterschap is ook stevig onderbouwd met inzicht, gerijpt door jarenlange studie van het licht. Hij weet precies wat licht met de voorwerpen doet.

Op de tentoonstelling staan we ook oog in oog met de mens Claus, een nerveus, maar charmant man zoals tot uiting komt in de portretten van Jenny Montigny. Hij reisde graag en verkoos daarbij het gezelschap van

andere kunstenaars. Karel van de Woestijne typeert hem nog het mooist van al: "Claus is, eerst en vooral, - en gij vindt het enigszins naïef dat ik dit van een schilder getuige, - naar zijne natuur een visueele. Gij zoudt het op het eerste gezicht al vast stellen, zelfs als gij niet weten zoudt dat hij inderdaad een schilder is. Heel dat gelaat: het voorhoofd dat naar voren schiet in over-schaduwende brauwen die 't kijken vergemakkelijkten; de zenuw-gespannen neus die zoekt, die aarzelt, die ontdekt; de mond die gaarne, in samengetrokken lippen, de lucht proeft, de athmospheer smaakt, droog wordt of wak van directe zintuigelijke gewaarwording; maar die oogen vooral, die oogen binnen hun rimpels en boven de leder-taaie kaken, het ene haast toe (...), het andere glunder en gul (...): heel dat gelaat kan alleen behooren aan iemand, die innerlijk leeft hoofdzakelijk van gezichtelijke indrukken, van de schoonheid geboden door licht-zinding om plastische werkelijkheid; om athmospherische bewogenheid, - bewogenheid minder van geluid dan van tinten."